

Msr Danijel Volar,
advokat iz Hrtkovaca

STICANJE SVOJINE OD NEVLASNIKA*

SAŽETAK: Redovan način sticanja prava svojine na pokretnim stvarima je derivativno sticanje. Dakle, zaključenjem nekog pravnog posla sa vlasnikom stvari usmerenog na prenos prava svojine (*iustus titulus*) i prenosom državine na pokretnoj stvari na novog vlasnika (*modus acquirendi*). Međutim, primećujemo da većina, ako ne i svi pravni sistemi u svetu, poznaju i različite načine originarnog sticanja prava svojine. Jedan od takvih je i sticanje svojine od nevlasnika. Zato ovaj pravni institut stvarnog prava predstavlja izuzetak od pravila *Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*. Kao logično postavlja se pitanje opravdanja postojanja ovog pravnog instituta kao i mehanizma njegovog funkcionisanja. Dakle, da li je i pod kojim uslovima moguće i punovažno sticanje svojine na pokretnoj stvari, iako lice koje raspolaže pokretnom stvari nije njegov vlasnik ili nije ovlašćeno da njome raspolaže. Ovaj rad govori o opravdanju sticanja svojine od nevlasnika, njegovom istorijskom razvoju i uobličavanju, uz osvrt na naše domaće pravo i razvoj sticanja svojine od nevlasnika u našem pravnom sistemu.

Ključne reči: stvarno pravo, sticanje prava svojine, originarno sticanje, sticanje svojine od nevlasnika

UVOD

Još davno u vreme rimske imperije pravници, koji su po svom načinu rada i razmišljanja bili kazuisti, formirali su kroz praksu jedno od osnovnih načela građanskog i stvarnog prava, da se na drugog ne može preneti više prava nego

* Rad primljen: 19. 6. 2014. godine.

što sam prenosilac poseduje. Drugim rečima, da se pravo svojine, koje podrazumeva najširi obim ovlašćenja na stvari, ne može pribaviti od prenosioca koji nije vlasnik. Međutim, ovo savršeno jasno, prirodno i logično pravilo, pokazalo je tokom vremena određene slabosti koje su morale biti otklonjene. Na taj način nastao je institut sticanja svojine od nevlasnika koji, sa vrlo retkim izuzecima, danas poznaju gotovo svi pravni sistemi u svetu.

Kao prvo pitanje i problem koji ćemo pokušati u okviru zadate teme da rešimo jeste koje su to slabosti načela *Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet* i šta je to što opravdava postojanje sticanja od nevlasnika kao prilično kontroverznog instituta stvarnog prava. Šta je, dakle, opravdanje da se umesto zaštite prava svojine vlasnika stvari u prvi plan stavlja zaštita sticaoca od nevlasnika. Drugo, ako je polazište da je opravdano štititi interese sticalaca od nevlasnika, kao novo otvara se pitanje da li ovaj institut treba dozvoliti u obe sfere pravnog prometa (građanskoj i trgovačkoj), kao i da li je primena instituta moguća u jednakoj meri na poverenim i nestalim stvarima. Na kraju, potrebno je da se pozabavimo i uslovima koje sticalac mora, u našem pozitivnom pravu, da ispuni kako bi stekao pravo svojine.

Ovo su samo najvažnija od mnogih pitanja koja se ovde postavljaju, kojima nažalost, u skromnim okvirima ovog rada nećemo moći da se detaljnije pozabavimo. Sve ovo govori o složenosti instituta koja, po našem mišljenju, proizlazi iz činjenice da on predstavlja sukob interesa između dve strane, savesnog sticaoca i vlasnika stvari. Za njega zakonodavci različitih zemalja pokušavaju na različite načine da pronađu prihvatljiv kompromis. Pri tome, zakonsko rešenje usklađuju sa pravnom tradicijom, stavovima pravne nauke i sudske prakse, kao i potrebama tržišta konkretne države. Sve ovo dovodi do toga da danas u svetu postoji veoma velika razlika u shvatanjima u teoriji, ali i različita normativna rešenja, koja se kreću od potpunog negiranja potrebe za postojanjem ovog instituta do prilično široke mogućnosti da se na ovaj način pribavi pravo svojine.

U okviru rada ćemo se, pored pomenutih tema, baviti, pre svega, pozitivno-pravnim rešenjem našeg prava, njegovim korenima i budućnošću, pravnom prirodom instituta i pravnim posledicama koje sticanje od nevlasnika proizvodi.

1. PRETHODNE NAPOMENE

1.1. Odnos sticanja svojine od nevlasnika i pravila stvarnog prava

Mehanizam funkcionisanja ovog instituta je relativno jednostavan. Savesni sticalac, putem teretnog pravnog posla sa nevlasnikom, koji je usmeren na prenos prava svojine, stiće svojinu na pokretnoj stvari u momentu sticanja državine. Međutim, kao što je već pomenuto, ovo pravilo dovodi do povre-

de načela *Nemo plus iuris...*, jer otuđilac nije vlasnik stvari ili nema pravo da njome raspoláže. Drugo, na taj način se vređa i pravo sledovanja u stvarnom pravu. Vlasnik stvari je po pravu sledovanja uvek ovlašćen da svoju stvar za-trži putem reivindikacione tužbe od bilo kog trećeg lica kod koga se ona u tom momentu nalazi. Ovde to neće biti moguće ukoliko su ispunjeni svi uslovi sticanja na strani savesnog sticaoca. Ovo opet predstavlja i izuzetak od *erga omnes* dejstva prava svojine kao apsolutnog prava. Naime, kao što znamo, u pogledu stvarnih prava kao apsolutnih postoji negativno određena obaveza svih pravnih subjekata da ne preduzimaju bilo kakve akte kojima se ometa ili sprečava vlasnik u vršenju svojih svojinsko-pravnih ovlašćenja. Takođe, znamo da pravo svojine ne prestaje nevršenjem odnosno ne može da zastari.

Vidimo, dakle, već iz izloženog da ovaj institut stvarnog prava predstavlja jedno veliko odstupanje od tradicionalnih pravila stvarnog prava. Zato se opet moramo vratiti na pitanje sa početka, a to je pitanje opravdanja njegovog postojanja.

1.2. Opravdanje sticanja svojine od nevlasnika i posledice prihvatanja instituta

Kao što je prethodno rečeno, sticanje od nevlasnika je institut koji odstupa od veoma značajnih principa građanskog i pravila stvarnog prava, stoga se iznova pravni teoretičari bave pitanjem šta je to što ga opravdava i zašto ga gotovo svi pravni sistemi prihvataju. U tom kontekstu treba, po našem mišljenju, razmotriti pozitivne i negativne posledice i argumente za i protiv ovakvog načina sticanja.

Tokom vremena postojali su različiti argumenti u korist sticanja od nevlasnika koji se mogu podeliti na one koji dominiraju u pojedinim vremenskim razdobljima i one koji su univerzalnog karaktera. Međutim, glavni i osnovni argument koji ide u prilog instituta jeste sigurnost pravnog prometa i njegovo brzo i neometano odvijanje. To je razumljivo s obzirom na intenzitet, razvijenost i anonimnost učesnika modernog prometa koji zahteva brzinu i sigurnost. Kada su u pitanju nepokretnosti sigurnost pravnog prometa se veoma jednostavno obezbeđuje upisima u evidencije nepokretnosti. Ali, pokretne stvari su mnogo brojnije, često menjaju svoj položaj, lice u čijoj se državini nalaze, pa bi iz tih razloga izlišno bilo postojanje evidencije u koju bi se, slično zemljišnim knjigama, beležile promene vlasništva. Čak i da one postoje, veliko je pitanje da li bi se sticaoci opredelili da pri svakom sticanju provere vlasništvo otuđioca. Dalje, pri prometu pokretnih stvari, najčešće, ne postoje bilo kakvi pisani tragovi koji bi vlasniku mogli da posluže prilikom dokazivanja kako je i od koga stekao pravo svojine. Dakle, bilo bi veoma neracionalno tražiti od sva-

kog sticaoca da pri kupovini pokretnih stvari, o kojima se ne vode bilo kakve evidencije, izvrši detaljne provere u odnosu prema svom pravnom prethodniku, jer bi se to moglo pretvoriti u *probatio diabolica*. Ovakve situacije savremeni pravni promet, svakako, ne može da trpi. Zbog toga je neophodno da sticaoci veruju u legitimisanost otuđilaca koja se manifestuje u državini stvari.

S druge strane, treba ukazati i na negativne posledice prihvatanja instituta, jer „argumenti protiv postojanja sticanja svojine od nevlasnika nisu toliko brojni kao oni iz prethodne grupe, ali zato imaju veliku težinu. Svi autori se slažu oko toga da je teško opravdati odstupanje sticanja svojine od nevlasnika od već pomenutih principa *Nemo plus iuris...*, *Nemo dat quod non habet*, derivacije, kao pravila kod sticanja svojine, načela apsolutnog dejstva prava svojine ili prava vlasnika na *actio rei vindicatio*.“ Rekli bismo da prethodni citat dovoljno govori o snazi argumenata protiv sticanja od nevlasnika, kao i činjenica da vlasnik mimo svoje volje ostaje bez prava svojine, pri čemu znamo da je nepovredivost prava svojine podignuto na nivo ustavnog načela. Pri tome, postoje i mišljenja da se postojanjem ovog instituta podstiče kriminal, a pogotovo ukoliko zakonodavac u većoj meri dozvoli sticanje svojine i na nestalim stvarima. I pored navedenog, savremeni zakonodavci širom sveta sve više povećavaju domen primene sticanja od nevlasnika, težeći da se uklope u potrebe i zahteve koji pred njih stavlja moderan pravni promet. U tom pogledu razvile su se, tokom vremena u pravnoj teoriji, tri teorije koje govore o tome šta opravdava postojanje ovog instituta.

Subjektivna teorija je najstarija teorija o opravdanju sticanja od nevlasnika. Njena osnovna postavka je da je vlasnik pokretne stvari kriv za loš izbor svog poverenika. Na taj način ona se približava starogermanskom običajnom pravilu i koncepciji *hand wahre hand*. Ova teorija, međutim, nije mogla da objasni zašto kažnjavamo vlasnika kada on pokretnu stvar prenosi u državinu otuđioca, a da pri tom zaključeni pravni posao nije usmeren na prenos prava svojine, niti daje otuđiocu pravo da njome raspolaže. Naime, vlasnik treba da odgovara po principu subjektivne odgovornosti, ali samo onda kada je preduzeo radnju koja je zakonom zabranjena, što ovde pak nije slučaj. Po našem mišljenju on bi trebalo da odgovara za izbor poverenika samo onda kada je očigledno napravio loš izbor. S druge strane, moguće je da je vlasnik izabrao osobu u koju s pravom ima poverenje, a koja i pored toga može neovlašćeno raspolagati stvari. Dakle, ovde se radi o svojevrsnoj pretpostavci krivice vlasnika koja se ne može prihvatiti. Takođe, ova teorija objašnjava samo sticanje od nevlasnika na otuđiocu poverenim stvarima, dok po istoj teoriji sticanje od nevlasnika nije moguće i na nestalim stvarima, jer u toj situaciji nema krivice vlasnika. Opet, možemo zamisliti situaciju u kojoj je vlasnik umnogome doprineo nestanku stvari svojom nepažnjom i neadekvatnim odnosom prema njoj, pogotovo ukoliko je istu izgubio ili zaturio. Dakle, ova teorija zbog svojih

nedostataka u pogledu sticanja nestalih stvari, kao i činjenice da uvek pretpostavlja krivicu vlasnika kod poveravanja, nije mogla da posluži kao adekvatno objašnjenje u uslovima brzog savremenog prometa.

Objektivna teorija pokušava da prevaziđe nedostatke subjektivne. Njen osnovni postulat je da sticanje od nevlasnika nalazi svoje opravdanje u državini otuđioca. Državina otuđioca legitimise kao vlasnika, a sticalac stiče svojina jer u potpunosti veruje da je otuđilac istovremeno i vlasnik. Na taj način se prevazilazi problem nestalih stvari, jer ona daje objašnjenje i opravdanje za njihovo sticanje. Ipak, tokom vremena se u okviru ove teorije javio i princip prouzrokovanja, te se na taj način ona približila konceptu subjektivne teorije i ponovo oživelala pitanje krivice vlasnika. Dakle, vlasnik je odgovoran za sticanje od nevlasnika ako je svojim radnjama prouzrokovao državinu na strani otuđioca. Iz tog razloga autori smatraju da bi kod ove teorije trebalo odbaciti pomenuti princip prouzrokovanja, s čim se u potpunosti slažemo. Još jedan od problema objektivne teorije je taj što se u savremenim uslovima sve manje poklapaju svojina i državina. Naime, danas su vlasnici stvari često u mogućnosti, pa čak i u obavezi da svoje pokretne stvari poveravaju po različitim osnovama licima koja se bave raznim profesijama, a da pri tome ista čak i ne poznaju, te nemaju vremena da provere da li su ona dostojna njihovog poverenja. Iz tog razloga, slobodno možemo zaključiti da se danas pokretne stvari sve više nalaze u posedu lica koja nisu njihovi vlasnici, niti su ovlašćeni da njima raspolažu. Zato se, kao potpuno prirodno, postavilo pitanje da li je pored državine potreban još neki od indikatora prava svojine na strani otuđioca da bi se mogao stvoriti dovoljan privid prava svojine. Posebno ako otuđilac ima samo posrednu državinu na stvari. Tako, npr. u anglosaksonskom pravu postoji *estoppel*, pravilo koje se zasniva na pomenutom stavu.

Kako subjektivna i objektivna teorija nisu bile u stanju da do kraja objasne razlog zašto se dozvoljava sticanje od nevlasnika, a pogotovo sticanje na stvarima koje su nestale vlasniku, poslednjih decenija je razvijena teorija o potrebi zaštite sigurnosti pravnog prometa. Naime, pristalice teorije smatraju da beskrajno vaganje pojedinačnih interesa vlasnika i savesnog sticaoca ne vodi ka rešenju problema, jer su oba interesa podjednako važna. Zbog toga oni smatraju da problem treba podići na viši nivo, odnosno da treba zaštititi interes društva da obezbedi siguran i brz promet. Savremena ekonomska kretanja svakako ne mogu da sebi priušte duga i detaljna proveravanja prava svojine lica koja tvrde da su vlasnici pokretne stvari. Tako nešto bi dovelo do značajnog usporavanja prometa, a samim tim bi došlo i do usporavanja trgovine i razvoja uopšte. Dakle, neophodno je da učesnici u prometu veruju u njegovu sigurnost, pa samim tim i državinu otuđioca. Stoga je, sa stanovišta ove teorije nevažno da li se radi o poverenim ili nestalim stvarima. Jer sticalac mora svakako biti savestan u oba slučaja.

Ono, što predstavlja značajnije pitanje i problem jeste da li sticanje treba dozvoliti u obe sfere prometa i pod kojim uslovima. Primećujemo da je trgovački promet daleko obimniji od građanskog, te da tu treba dozvoliti sticanje od nevlasnika podjednako kako u slučaju nestalih tako i poverenih stvari. Problem je u građanskopravnom prometu. Shvatanja su po tom pitanju različita. Jedni su za to da se u ovoj sferi ne dozvoli sticanje od nevlasnika, zbog kako kažu mnogo manjeg obima, važnosti, činjenice da sticaoci imaju mnogo više vremena za ispitivanje svojine otuđioca, ali i da ovde ne postoji interes odnosno potreba za zaštitom sigurnosti kao u slučaju trgovačkog prometa. Drugi su za to da se dozvoli i ovde, ali pod mnogo restriktivnijim uslovima. Treći, međutim smatraju da ne bi trebalo praviti razlike. Ne slažemo se sa mišljenjem N. Planojević koje ide u smeru ukidanja sticanja od nevlasnika u građanskopravnom prometu, već smatramo da bi trebalo postaviti različite uslove sticanja, odnosno da bi sticanje u pomenutoj sferi trebalo ograničiti samo na pojedine slučajeve kao što je npr. sticanje na javnoj prodaji.

1.3. Činjenično stanje i učesnici u sticanju od nevlasnika

Bez obzira na heterogenost u uporednopravnim rešenjima sticanja svojine od nevlasnika, čini nam se da kod autora koji se bave izučavanjem ovog instituta ipak postoji saglasnost u pogledu toga kakvo činjenično stanje ovde mora da postoji. Naime, autori veoma jasno razlikuju sticanje od nevlasnika od nekih sličnih instituta (zastupanje, komisijon, održaj itd.), s obrizom na činjenični skup koji ga odlikuje.

Vlasnik pokretne stvari poverava svoju pokretnu stvar nekom trećem licu (otuđiocu, nevlasniku ili *tradens*-u) po nekom pravnom osnovu koji nije usmeren na prenos prava svojine, dakle to lice nije punovažno steklo svojinu jer nema odgovarajućeg pravnog osnova. U drugoj mogućoj situaciji stvar je vlasniku nestala, izašla iz njegove državine mimo njegove volje (ukradena, izgubljena stvar). U svakom slučaju, nije došlo do prenosa jer ne postoji punovažna derivacija na relaciji između vlasnika pokretne stvari, s jedne, i otuđioca, s druge strane. To znači da prvi učesnik u sticanju od nevlasnika (otuđilac, nevlasnik) ne može preneti svojinu na stvari, na kojoj je stekao državinu, bilo kom trećem licu (savesnom sticaocu, *accipiens*-u) jer niti ima pravo svojine, niti ima pravo da sa stvari punovažno raspolaže (kao što bi to mogao zastupnik, punomoćnik, komisijonar). Međutim, i pored toga između otuđioca i sticaoca, kao drugog učesnika, dolazi do zaključenja pravnog posla usmerenog na prenos prava svojine i to najčešće teretnog. Ono što se pri tom zahteva jeste da derivacija u potpunosti bude punovažna, bez obzira na to što stvar otuđuje nevlasnika. To je važno zbog savesnosti sticaoca koji u potpunosti mora da veruje

u pravnu perfektnost posla i samog sticanja. Pri toj privednoj derivaciji, najčešće, dolazi do izvršenja nekog krivičnog dela od strane nevlasnika, bez obzira na način pribavljanja stvari. Međutim, naglašavamo da postojanje krivičnog dela na strani nevlasnika ili njegove savesnosti odnosno nesavesnosti nije bitan element činjeničnog stanja. Dakle, da li će sticalac steći na ovaj način svojinu zavisi od njegove, a ne nevlasnikove savesnosti. Ključno je napomenuti, da sticanje od nevlasnika kao originarni način sticanja kompenzuje samo nedostatak prava svojine odnosno prava raspolaganja na strani otuđioca, ali ne i druge nedostatke izvršene derivacije. Pri svemu ovome vlasnik stvari ne zna za pravni posao između nevlasnika i savesnog sticaoca. Takođe, sem punovažnog pravnog posla (*iustus titulus*-a) neophodno je i da sticalac dođe do državine na pokretnoj stvari (*modus acquirendi*) kako bismo došli do konačnog rezultata i pravne posledice, a to je u potpunosti punovažno stečeno pravo svojine na strani savesnog sticaoca odnosno gubitak prava svojine ranijeg vlasnika.

1.4. Pravna priroda sticanja svojine od nevlasnika

Veoma važno pitanje kod mnogih instituta građanskog prava jeste određivanje njihove pravne prirode. Razlog tome leži u činjenici da se u nedostatku pravila koja regulišu određeni institut (u ovom slučaju sticanje od nevlasnika) mogu primeniti analogno pravila sličnog instituta, od kog on vodi poreklo. Postoje u pravnoj teoriji brojna shvatanja o pravnoj prirodi sticanja od nevlasnika. Mi ćemo na ovom mestu razmotriti samo ona najvažnija.

Prvo shvatanje o pravnoj prirodi se kao vladajuće javlja u nemačkoj pravnoj teoriji. To je shvatanje sticanja od nevlasnika kao vrste derivativnog sticanja. Naime, ovakav stav oslanja se na dva elementa koja su istovremeno prisutna kako kod derivativnog, tako i kod sticanja od nevlasnika. Prvo, to je činjenica da se kod oba javlja *iustus titulus* u vidu odgovarajućeg punovažnog pravnog posla usmerenog na prenos prava svojine. S druge strane, mora postojati i odgovarajući način sticanja (*modus acquirendi*), odnosno predaja stvari savesnom sticaocu. Međutim, ovo shvatanje nailazi na problem i, po našem mišljenju, nepremostivu prepreku u pravilu sukcesije. Jer, otuđilac nema pravo da poput vlasnika (ili zastupnika) punovažno raspoláže stvari. To znači da savesni sticalac nije ni singularni, a ni univerzalni sukcesor vlasnika, odnosno ne izvodi svoje pravo iz prava svog prethodnika. Ovaj problem se u nemačkoj teoriji pokušavao prevazići teorijom legitimacije koja kaže da je nevlasnik na osnovu zakona, a ne volje vlasnika ovlašćen da raspoláže sa stvari, te realizuje derivaciju. Po našem mišljenju ovde se radi o prilično nategnutoj pravnoj konstrukciji i radikalno novom shvatanju instituta sukcesije. Funkcija postoja-

nja punovažnog *iustus titulus*-a i *modus-a acquirendi* je stvaranje privida prava svojine na strani nevlasnika, a kako bi se stvorila neophodna objektivna podloga savesnosti sticaoca, jer smatramo da je savesnost sticaoca jedan od nužnih uslova sticanja od nevlasnika.

Drugo shvatanje kaže da je sticanje od nevlasnika po pravnoj prirodi posebna vrsta održaja. Mi smatramo da se sticanje svojine od nevlasnika ne može smatrati održajem po svojoj pravnoj prirodi. Osnovni, ali ne i jedini razlog tome je što je kod održaja potreban protok određenog vremenskog perioda (roka) kako bi, uz druge uslove, držalac postao vlasnik, dok se kod sticanja od nevlasnika pravo svojine stiče trenutno i to u momentu predaje pokretne stvari savesnom sticaocu.

U pravnoj teoriji većine država koje poznaju ovaj institut preovlađuje mišljenje da je sticanje od nevlasnika poseban originarni način sticanja svojine. Čini nam se da je osnovni razlog postojanja ovakvog stava u činjenici da postoje veliki problemi da se ovaj način sticanja prava svojine podvede pod pojam derivacije zbog nedostatka sukcesije, kao i problema podvođenja pod održaj iz prethodno navedenog razloga. Isto tako, većina zakonodavaca govori o sticanju od nevlasnika kao o posebnom institutu nezavisnom od drugih. Ali, pojedini autori govore o sticanju od nevlasnika u okviru poglavlja o sticanju na osnovu pravnog posla. Mada, čak i navedeni autor u okviru takvog naslova navodi da je ipak reč o sticanju na osnovu zakona, priznajući na taj način da se radi o posebnoj vrsti originarnog sticanja svojine.

Pored ovih postoje i još neka ređe zastupljena shvatanja, kao npr. da je sticanje od nevlasnika poseban, *sui generis* način sticanja, s obzirom na istovremenu prisutnost elemenata derivativnog i originarnog sticanja. Takođe, postoji i shvatanje da je reč o sticanju svojine *ex lege*. Svako sticanje, pa i derivativno, je na osnovu zakona u smislu da ga zakon dozvoljava, tako da se navedenim shvatanjem ne objašnjava pravna priroda sticanja od nevlasnika.

2. KRATAK PRIKAZ ISTORIJSKOG RAZVOJA INSTITUTA

2.1. Sticanje od nevlasnika u rimskom pravu

Ono što je karakteristično za rimsko pravo jeste dosledno i potpuno poštovanje načela *Nemo plus iuris...* To znači da je vlasnik stvari mogao putem reivindikacione tužbe povratiti stvar od bilo kog trećeg lica kod koga se stvar nalazila, bez obzira o kakvoj se stvari radilo i na koji način je tu stvar ono pribavilo sem, naravno, ukoliko nije došlo do sticanja odnosno prenosa prava svojine od vlasnika. Interesantno je, ono što ćemo videti kasnije, da je razvoj i

nastanak instituta počeo u okviru starogermanskog prava i zatvorene naturalne privrede, a da rimsko pravo koje karakteriše relativno razvijena tržišna privreda ne poznaje ovakav institut. Doduše, smatra se da je ipak postojala dovoljna zaštita savesnih sticalaca, jer je on svojinu mogao pribaviti putem održaja. Moguće da je ovakvo rešenje u potpunosti zadovoljavalo potrebe pravnog prometa u to vreme, jer ma koliko on tada bio razvijen u odnosu prema ostatku sveta, ipak je zanemarljiv u odnosu na promet u nekim kasnijim periodima, a pogotovo u odnosu na savremeni.

2.2. Starogermansko pravo i pravilo *Hand wahre hand*

Nastanak instituta sticanja svojine od nevlasnika se vezuje za starogermansko pravo i pravilo *Hand wahre hand* (ruka ruku mije). Suština pravila je da je ono omogućavalo, na određeni način, sticanje svojine od otuđioca koji nije vlasnik, ali samo u situaciji kada se radilo o stvarima koje je njihov vlasnik poverio otuđiocu po određenom osnovu koji po modernim shvatanjima nije vodio ka prenosu prava svojine. Pomenuto pravilo je zahtevalo od vlasnika da pokaže maksimalnu pažnju prilikom poveravanja stvari drugima, odnosno *hand wahre hand* zahteva od vlasnika da traži poverenje tamo gde ga je ostavio. To znači da je sam vlasnik bio kriv u slučaju kada njegov poverenik otuđi stvar koju mu je on poverio. Međutim, važno je napomenuti da je po pravilima starogermanskog prava svako poveravanje i prenošenje državnine na drugo lice dovodilo i do fiducijarnog prenosa prava svojine, bez obzira što stvar nije predata po pravnom osnovu usmerenom na sticanje prava svojine. Tako ovde i nije dolazilo do sticanja od nevlasnika u pravom smislu reči, jer je poverenik stvari na njoj imao fiducijarnu svojinu, te samim tim nije na sticaoca preneo pravo koje nije posedovao. Na taj način je raniji vlasnik snosio posledice sopstvenog lošeg izbora poverenika. S druge strane, ukoliko je stvar mimo volje vlasnika izašla iz njegovog poseda nije bilo moguće da sticalac, bez obzira na njegovu savesnost ili nesavesnost, stekne pravo svojine.

Ono što u kontekstu navedenog treba imati naročito u vidu jeste činjenica da je ovakav institut nastao u vreme kada preovlađuju male zajednice ljudi (VI vek n. e.) u kojima vlada zatvoreni i prirodni tip privređivanja. To znači da je pravni promet bio sporadičan, te je u tim uslovima sticaocu moglo i moralo biti poznato kome stvar pripada. Istovremeno je vlasniku, koji poverava stvar, bila dobro poznata ličnost njegovog poverenika. Dakle suština je da se navedenim institutom, u osnovi, kažnjavao vlasnik zbog lošeg izbora poverenika. Dakle opravdanje se nalazilo u „krivici“ vlasnika. Ali, bez obzira na napred navedeno, čudno je zašto institut sticanja svojine od nevlasnika nije nastao u doba

Rimskog carstva, već nakon njegovog pada, pogotovo imajući u vidu da su u njemu trgovina, privreda i robno-novčani odnosi bili, ipak, daleko razvijeniji nego s početka srednjeg veka kada dolazi i do procesa „vulgarizacije“ razvijenog rimskog prava.

2.3. Novi vek i renesansa rimskog prava

Početkom perioda Novog veka, dakle u XV i XVI veku, započinje proces intenzivne recepcije rimskog prava i stvaranja *Ius Comune Europaeum*-a, odnosno ujednačavanja pravnih pravila na teritoriji čitave Evrope, s ciljem da se prevaziđe do tada postojeći pravni partikularizam koji je ometao razvoj trgovine i privrede. U tom smislu dolazi do toga da se pravilo *Nemo plus iuris...* apsolutno poštuje, a da se napušta pravilo *hand wahre hand* tako što se vlasniku ponovo omogućava neograničena mogućnost reivindikacije stvari, bez obzira na savesnost sticaoca kao i na to na koji način je stvar izašla iz državine vlasnika. Međutim, vrlo brzo se uočava, već u XVII veku, da recepcija rimskih pravnih pravila i neograničena mogućnost reivindikacije stvari ne odgovaraju sve razvijenijem i obimnijem prometu. Zbog toga su se pravni sistemi i pravna teorija okrenuli ponovo ka onim pravilima koja omogućavaju sticanje od nevlasnika. Mogli bismo zaključiti da je u ovom razdoblju došlo, u izvesnom smislu, do nazadovanja razvoja sticanja od nevlasnika koji je kratko trajao, jer već u XVII i XVIII veku dolazi do reakcije na recepciju rimskog shvatanja.

U navedenom razdoblju se razvio još jedan institut koji je pokušao da ublaži posledice neograničene mogućnosti vindikacije vlasnika koji se u nemačkoj literaturi naziva *Losungsanspruch*. Ovaj institut nije ništa drugo do pravo vlasnika na otkup sopstvene stvari, koje se dozvoljava pod određenim uslovima. Dakle, on je neka vrsta, po našem mišljenju, lošeg kompromisa između mogućnosti neograničene vindikacije vlasnika i zaštite interesa savesnog sticaoca. S jedne strane, vlasnik vrši povraćaj stvari na kojoj nije izgubio pravo svojine, ali je u istovremenoj obavezi da je otkupi, iako savesni sticalac nije postao njen vlasnik. Ovo pravo na otkup je stoga prilično nelogično s pravnog stanovišta, ali ono čak i danas egzistira u nekim pravnim sistemima.

Poslednja faza u razvoju instituta nastupa sa donošenjem prvih građanskih zakonika u Evropi. Ono što odlikuje savremena rešenja jeste velika raznolikost, i to ne samo uslova pod kojima je sticanje dozvoljeno, već i samih koncepcija ovog instituta uopšte. Tako, italijanski zakonodavac dozvoljava sticanje pod jednakim uslovima za nestale i poverene stvari, dok pojedini evropski zakonodavci (pre svih u nordijskom pravnom krugu) dozvoljavaju sticanje od nevlasnika samo na hartijama od vrednosti na donosioca i novcu. Pored toga,

moramo imati u vidu da, sem evropskokontinentalnog, postoje i drugi sistemi u kojima je sticanje od nevlasnika ili postavljeno bitno drugačije, ili nije čak u dovoljnoj meri istraženo od strane pravnih pisaca. Tako se uglavnom autori bave sticanjem od nevlasnika u okvirima evropskokontinentalnog i angloameričkog prava, pri čemu priznaju da ne znaju da li ovaj institut postoji u drugim velikim pravnim sistemima (islamski, hindu, kineski), odnosno kako je on tamo postavljen.

3. STICANJE SVOJINE OD NEVLASNIKA U SRBIJI

3.1. Sticanje od nevlasnika u srednjem veku i do donošenja Srpskog građanskog zakonika 1844. godine

U toku srednjeg veka, tj. za vreme postojanja države Nemanjića i kasnije do konačnog pada pod tursku vlast, tadašnje pravo je poznavalo originarne načine sticanja svojine. Tako se kao originarni načini sticanja pominju ratni plen, nalazak, zauzimanje, priraštaj i održaj. Međutim nigde se u najvažnijim izvorima iz toga vremena institut sticanja svojine od nevlasnika ne pominje. To nas navodi na jasan zaključak da takav institut nije bio poznat u srpskom srednjovekovnom pravu, a ni kasnije za vreme i neposredno nakon završetka turske vladavine, odnosno do donošenja Srpskog građanskog zakonika iz 1844. godine. To smatramo logičnim s obzirom na nerazvijen promet u navedenom periodu u kome su srpsko društvo i država uspeli da se održe zahvaljujući postojanju porodičnih zadruga u kojima su sve nepokretnosti bile u zajedničkoj svojini članova, dok je privatna svojina postojala samo na ličnim stvarima pojedinaca.

3.2. Predratna pravna pravila

Sve do donošenja Srpskog građanskog zakonika 1844. godine sticanje od nevlasnika nije bilo kao institut regulisano u našem pravu. Poznato je da je redaktor SGZ-a, Jovan Hadžić, vrlo dosledno u pisanju pratio svoj uzor oličen u Austrijskom građanskom zakoniku iz 1811. godine. Slično je i kada govorimo o sticanju od nevlasnika. SGZ reguliše sticanje od nevlasnika u § 221 i postavlja ga kao izuzetak od dva načela. Prvo, da se ne može na drugog preneti više prava nego što pravni prethodnik poseduje *Nemo plus iuris...* i *Nemo dat quod non habet* i, drugo, da vlasnik ima pravo na reivindikaciju sopstvene stvari bez obzira kod koga se ona nalazi. Od opštih uslova sticanja SGZ, kao prvo, zahteva da se radi o pokretnoj stvari, dakle nepokretnosti ne mogu biti predmet

sticanja. Drugo, pravni posao sticanja (*iustus titulus*) mora biti punovažan teretni posao i to ugovor o kupoprodaji. Na ovakav zaključak nas navodi terminologija SGZ-a, jer se govori o kupcu i prodavcu, a ne pribaviocu ili sticaocu. Treće, da je kupac savestan, odnosno da kupac nije imao osnova za sumnju da prodavac nije vlasnik pokretne stvari kojom raspolaže. Pitanje savesnosti reguliše § 220 koji govori koje su to okolnosti u kojima bi kupac trebalo da bude nesavestan. Te okolnosti se vezuju za ličnost prodavca ili svojstva njegove radnje, retkost i osobenost stvari koje prodaje, vreme, mesto i način prodaje, ili ukoliko kupac ne može da imenuje prodavca, ili je on otišao u inostranstvo odnosno preminuo. To znači da su kupci bili u obavezi da znaju ime prodavca ili barem da znaju da ga opišu, a nije bilo uputno kupovati stvari ni od lica koja su kasnije odlazila u inostranstvo. Stav drugi istog paragrafa stvara ponovo određene nedoumice. „A ako je kupac pokretnu stvar pribavio od lica i na način po kome se on nije mogao posumnjati o poštenju prodavca, onda kao savestan kupac dužan je stvar, no samo tako povratiti, ako bi mu sopstvenik naknadio ono, što je za nju dao i na nju potrošio.“ Pitanje je da li se ovakvom formulacijom praktično ukida sticanje od nevlasnika i § 221 SGZ-a. Čini se da ne, jer kupac postaje vlasnik u momentu predaje državine i definitivno prestaje pravo svojine prodavca. Ali, da li se sticanje od nevlasnika ograničava pravom ranijeg vlasnika da mu stvar bude vraćena pod uslovom da kupcu isplati „ono, što je za nju dao i na nju potrošio“. Drugim rečima, da li je kupac dužan da stvar vrati ranijem vlasniku ukoliko on to bude zahtevao i ispunio sve uslove iz navedenog paragrafa. Neki autori smatraju da je kupac ovde u dispoziciji, da li da pokretnu stvar koju je stekao od nevlasnika vrati ranijem vlasniku uz isplatu, ili da je zadrži za sebe. Dok drugi, ne zauzimaju izričito takav stav, jer smatraju da je SGZ našao srednje rešenje između neograničene reivindikacije vlasnika i neograničenog priznavanja prava savesnom sticaocu.

Pod navedenim opštim uslovima SGZ dozvoljava sticanje od nevlasnika u tri alternativno postavljena slučaja. Ako je stvar kupljena na javnoj prodaji, od trgovca koji obično takvim stvarima trguje ili zanatlije koji takve stvari pravi, odnosno od lica kojima je vlasnik stvar poverio po osnovu ostave, zaloge, posluge ili nekom drugom osnovu. Kao što se na prvi pogled može primetiti SGZ je ovde bio pod velikim uticajem Austrijskog građanskog zakonika i starogermanskog prava, jer se dozvoljava sticanje svojine na poverenim stvarima. U Zakoniku se, primera radi, navode pravni osnovi poveravanja kao što su zaloga, ostava i posluga, koji nisu usmereni na prenos prava svojine. Druga dva osnova koja zakonik navodi ostavljaju mogućnost da se svojina stekne ne samo na poverenim već i na nestalim stvarima. Napominjemo, da su ovi uslovi veoma slično postavljeni i u domaćem pozitivnom pravu, dakle da je pravilo SGZ-a preneto i u Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa.

Od predratnih pravnih pravila pomenućemo kao značajan Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru Valtazara Bogišića. Interesantno i čini nam se sporno pitanje je da li on reguliše sticanje od nevlasnika kao poseban institut. Određeni autori smatraju da, iako se radi o originalnoj i uspejoj kodifikaciji, on ne reguliše ovaj institut. Naime on dozvoljava savesnom sticaocu (kupcu) da stvar, koju je kupio na određenim mestima od lica koja nisu vlasnici (trg, pazar, dućan, javna prodaja), zadrži sve dok mu vlasnik stvari ne naknadi sve troškove koje je imao. Pri tome, dodatna obaveza savesnog kupca bila je da ako se radi o stvari vrednijoj od 25 perpera, vlasniku imenuje prodavca odnosno nevlasnika. Ako kupac nije savestan, njegova obaveza je da stvar vrati. Ako vlasnik nije spreman da plati sve troškove, tada savesni kupac može stvar zadržati i steći pravo svojine po pravilima za održaj. Drugi smatraju da je OIZ ipak regulisao pitanje sticanja od nevlasnika tako što je ograničio pravo na reivindikaciju stvari njenom vlasniku i to obavezom isplate svih troškova savesnom sticaocu. Smatramo prvo mišljenje ispravlijim, jer osnovna odlika sticanja od nevlasnika jeste da se pravo svojine stiće, uz ispunjenje ostalih uslova, u momentu predaje pokretne stvari savesnom sticaocu. Ovde savesni sticalac ima pravo retencije i ne mora stvar vratiti ako mu vlasnik ne plati sve troškove. Pri tome, on stiće svojinu protekom roka za održaj od 5 ili 15 godina. Moguće je i da ne budu ispunjeni svi uslovi za sticanje održajem. U tom slučaju vlasnik ne može stvar povratiti, dok kupac ne može steći pravo svojine, ali stvar može neograničeno da drži.

Do početka Drugog svetskog rata bilo je dosta pokušaja da se u Kraljevini Jugoslaviji donese jedinstveni građanski zakonik koji bi rešio problem pravnog partikularizma koji je do tada postojao. To se ipak nije desilo, a na osnovu Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije iz 1946. godine (čl. 4) predratna pravna pravila su recipirana i primenjivala su se, pod određenim uslovima do donošenja Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima (ZOSPO).

3.3. Sticanje svojine od nevlasnika po Zakonu o osnovama svojinsko-pravnih odnosa

Sticanje svojine od nevlasnika je regulisano u čl. 31. ZOSPO-a. Zakon ovaj institut posebno imenuje i određuje kao jedan od originarnih načina sticanja svojine. Napomenuli bismo, da sticanje od nevlasnika po važećem zakonu nije regulisano kao izuzetak od derivativnog sticanja koje je regulisano čl. 34. ZOSPO-a, već kao jedan od ravnopravnih i zakonom utvrđenih načina sticanja, što je po našem mišljenju važna razlika u odnosu na SGZ koji je regulisao sticanje od nevlasnika kao izuzetak od derivativnog sticanja.

ZOSPO u čl. 31. st. 1. predviđa da:

„Savesno lice stiče pravo svojine na pokretnu stvar koju je pribavilo uz naknadu od nevlasnika koji u okviru svoje delatnosti stavlja u promet takve stvari, od nevlasnika kome je vlasnik predao stvar u državinu na osnovu pravnog posla koji nije osnov za pribavljanje prava svojine, kao i na javnoj prodaji.“

Iz citirane odredbe se može primetiti da se pozitivno pravo u našoj zemlji ne razlikuje mnogo od rešenja predviđenih u SGZ-u i AGZ-u. Zakon predviđa kumulativno ispunjenje četiri uslova.

Da bi došlo do sticanja svojine zahteva se savesnost pribavioca pokretne stvari. To znači da pribavilac nije znao, niti prema okolnostima mogao znati da stvar pribavlja od lica koje nije vlasnik ili nema pravo da njome raspolaze. Pri tom zakon (za razliku od SGZ-a) posebno ne određuje pojam savesnosti već se imaju primeniti odredbe ZOSPO-a o savesnosti držalaca uopšte. Zakon, takođe, ne određuje ni okolnosti koje treba imati u vidu prilikom ocene savesnosti, jer je to pitanje koje sud treba da ceni od slučaja do slučaja. Mišljenja smo da tu od velike pomoći sudu mogu biti i one okolnosti koje smo već pominjali, a koje su bile sadržane u SGZ-u poput ličnih svojstava prenosioca, okolnosti prenosa, svojstava stvari koja se prenosi itd. Zakon, takođe, ne određuje pretpostavku savesnosti kao SGZ, ali se takva pretpostavka ima primeniti, jer je savesnost u prometu pravilo, tako da je raniji vlasnik taj koji u sporu pred sudom treba da dokaže nesavesnost sticaoca. Savesnost, pri tom, mora da postoji do momenta predaje stvari sticaocu, nakon toga ona gubi značaj, jer je do sticanja svojine već došlo.

Predmet sticanja mogu biti samo pokretne stvari. To je svakako jasno imajući u vidu da se kod nas o pravima na nepokretnostima vode posebne evidencije (zemljišne knjige i katastar nepokretnosti) pri čemu upis u njih ima konstitutivno dejstvo. Odnosno, vlasnikom se smatra samo onaj ko je u njih upisan kao vlasnik. Razlog zašto su to samo pokretne stvari jeste i njihov izuzetno brz promet, ali i činjenica da bi nemoguće bilo formirati evidencije slične zemljišnim knjigama za sve vrste pokretnih stvari. Problem je i u njihovom sledovanju i identifikovanju po nekim autorima. Jedan od problema jeste i to da li je moguće sticanje od nevlasnika pokretnih stvari o kojima se vode posebne evidencije. Posebno, problem koji se javio u praksi vezano za motorna vozila i sticanje svojine od nevlasnika na njima, a koji je između ostalog i posledica neusaglašene sudske prakse, kao i razlika i razmimoilaženja građanskog i kaznenog prava. Na sva ova pitanja treba u teoriji, a zatim i praksi dati jasne odgovore kako bi se pojačala pravna sigurnost subjekata koji učestvuju u prometu pokretnih stvari, a posebno motornih vozila.

Pravni posao mora biti uz naknadu, odnosno teretan po izričitom zahtevu zakonodavca. I ne samo to, on istovremeno mora biti punovažan i upravljen na prenos prava svojine. U našem pravu to su ugovor o kupoprodaji i ugovor o razmeni, ali su moguće i pojedine vrste drugih teretnih ugovora (o delu i doživotnom izdržavanju npr.). Punovažnost i usmerenost na prenos prava svojine su važni zbog savesnosti pribavioca, jer sticanje od nevlasnika može da kompenzuje nepostojanje prava na raspolaganje na strani nevlasnika, ali ne i punovažnost pravnog posla. S druge strane, ako se svojina prenese na sticaoca besteretno, on neće trpeti nikakvu imovinsku ili drugu štetu ukoliko takvu stvar vlasnik uspešno reivindicira.

Neophodan je i način sticanja koji se ogleda u predaji pokretne stvari sticaocu. Način sticanja se zahteva kako bi privid derivacije bio potpun (pored postojanja odgovarajućeg pravnog posla). Naš ZOSPO ne predviđa bilo kakva ograničenja u pogledu načina predaje pokretne stvari. Dakle, načelno u obzir dolaze svi poznati načini predaje kao i kod derivativnog sticanja. Ali, smatramo da bi sud trebalo detaljno da ispita i zauzme stav u konkretnoj situaciji da li će dozvoliti sticanje u slučaju fiktivnih načina predaje (*constitutum possessorium i caessio vindicationis*). Način predaje pokretne stvari, slično pravnom poslu, mora postojati zbog ocene savesnosti sticaoca, jer on mora biti u uverenju da je predajom u njegov posed derivacija uspešno okončana sticanjem prava svojine.

Napred navedeni uslovi se obično nazivaju opštim i moraju biti kumulativno zadovoljeni, jer u suprotnom će izostati redovne pravne posledice sticanja od nevlasnika. Pored njih, mora biti zadovoljen jedan od tri alternativno postavljena uslova.

1. Da je savesni sticalac pokretnu stvar pribavio od nevlasnika koji u okviru svoje delatnosti stavlja u promet takve stvari (trgovac). Osnovno pitanje je šta zakon podrazumeva pod pojmom trgovca. Smatramo da pojam trgovca treba restriktivno tumačiti, odnosno da odgovor na pitanje ko se smatra trgovcem treba potražiti u onim propisima koji to regulišu. Kod nas je to Zakon o trgovini i to čl. 11. koji definiše ko ima svojstvo trgovca kod nas. Naravno, lice koje ima svojstvo trgovca mora redovno da stavlja u promet stvari koje su u konkretnom slučaju predmet sticanja. Tako, neće doći do sticanja ako npr. u apoteci kupite motorno vozilo. Pri tom, to mogu biti lica koja se isključivo bave samo trgovinom, ali i oni koji istovremeno proizvode i stavljaju u promet svoje proizvode. Po našem mišljenju, stvari moraju biti pribavljene u okviru poslovnih prostorija trgovca i u vreme kada on svoju delatnost obavlja. Dakle, smatramo da treba ići i ovde u što restriktivnije tumačenje. Ako su ispunjeni svi ostali opšti uslovi savesni sticalac će steći pravo svojine na stvari, bez obzira da li je ona iz državine vlasnika izašla njegovom voljom (poverena stvar) ili

se radi o nestaloj stvari. I pored određenih nedoumica, smatramo da naše pravo kod sticanja od trgovca takođe zahteva sve opšte uslove, dakle i onaj ključni, a to je uslov savesnosti. Jer, već smo napomenuli da pravni poredak ne sme štiti promet koji nije savestan. Za razliku od SGZ-a, ZOSPO ne pominje zanatlije. Razlog tome je verovatno smanjeni značaj koji oni imaju u savremenom prometu, ali smatramo da takvo posebno navođenje nije ni neophodno, jer su oni već obuhvaćeni opštim pojmom trgovca.

2. Da je pokretna stvar pribavljena od nevlasnika kome je vlasnik predao stvar u državinu na osnovu pravnog posla koji nije osnov za pribavljanje prava svojine. Ovo je, moglo bi se reći, osnovni slučaj sticanja i to poverenih stvari. Da bi se u smislu zakona stvar smatrala poverenom mora postojati neki pravni posao koji nije usmeren na prenos prava svojine. Opet, razlika u odnosu na SGZ je u tome što ZOSPO ne navodi primere takvih poslova, ali pouzdano možemo zaključiti da su to npr. ugovori o zalozi, ostavi, posluži, zakupu i dr. Istovremeno, stvar mora iz državine vlasnika izaći njegovom voljom, dakle predmet sticanja ne mogu biti nestale stvari. Smatramo da u našem pravu treba priznati i sticanje od nevlasnika u slučaju kada se radi o poverenikovom povereniku, ako su zadovoljeni uslovi koje zakon zahteva, a to su odgovarajući pravni osnov i predaja stvari. Upravo se ovde kod sticanja poverenih stvari u najvećoj meri može videti uticaj AGZ-a i starogermanskog običajnog prava kod nas.

3. Da je stvar pribavljena na javnoj prodaji. Posebno pitanje je šta se u našem pravu smatra pod javnom prodajom. Pojedini autori navode da je prema važećem stanovištu sudske prakse ovde u pitanju samo privatna javna rasprodaja putem nadmetanja, odnosno da prinudna javna (sudska) prodaja nije dolazila u obzir, jer se za učešće i punovažno sticanje na njoj nije zahtevala savesnost sticaoca. Ne možemo se složiti sa ovakvim stavom. Smatramo da je u našem pravu moguće sticanje od nevlasnika na svakoj javnoj prodaji ukoliko ona ispunjava opšte uslove takve prodaje i da bi uslov sticanja trebala biti i savesnost sticaoca. Ukoliko javna prodaja nije punovažna nema, po našem mišljenju, sticanja od nevlasnika po ovom osnovu, ali eventualno može biti reči o sticanju od nevlasnika po druga dva osnova.

Značajna izmena u odnosu na SGZ i pravna pravila jeste pravo ranijeg vlasnika da zahteva od savesnog sticaoca da mu vrati pokretnu stvar, uz obavezu da isplati savesnom sticaocu prometnu vrednost. Ovo pravo se priznaje ranijem vlasniku samo ako ta stvar za njega ima poseban značaj. Ova norma ne negira činjenicu da je savesni sticalac sada postao vlasnik stvari. To se vrlo jasno vidi iz načina na koji je norma u st. 2. čl. 31. ZOSPO-a napisana. Namera zakonodavca, po našem mišljenju potpuno opravdana, jeste da omogući povratak stvari ranijem vlasniku, ako ona ima za njega poseban značaj. Naravno, opet se i ovde javljaju određene nedoumice. Šta se ima smatrati pod stvari koja

ima poseban značaj za ranijeg vlasnika. I ovaj pravni standard treba usko tumačiti. Prvo, tu svakako treba da spadaju kućni ljubimci, jer se između ljubimaca i njihovih vlasnika vremenom izgrađuje poseban odnos. Ali, koje su to druge pokretne stvari od posebnog značaja. Većina autora se slaže da tu treba imati u vidu one stvari koje za ranijeg vlasnika imaju tzv. afekcionu vrednost kao što su npr. porodični nakit, očev sat, porodične slike i sl. Sud će u svakom slučaju morati da utvrdi da li takav poseban značaj postoji. Kao problem se može u praksi javiti i situacija kada za obe strane, dakle i savesnog sticaoca i ranijeg vlasnika, stvar ima poseban značaj. Da li će sud tada i to morati da uzme u obzir. Pojedini autori daju potvrđan odgovor na ovo pitanje.

Zaključujemo da se ovde radi o posebnom subjektivnom pravu vlasnika na povraćaj stvari ukoliko dokaže da je on bio raniji vlasnik pokretne stvari, da ona za njega ima poseban značaj, da se stvar nalazi kod savesnog sticaoca i da je ona individualno određena.

Problem je što kod ovog prava zakon propisuje da je raniji vlasnik u obavezi da savesnom sticaocu naknadi prometnu vrednost stvari. Ovo smatramo neopravdanim jer, prometna vrednost može biti manja ili veća od one koju je nevlasniku dao sticalac. U slučaju da je prometna vrednost manja, tada je savesnom sticaocu prouzrokovana šteta, dok u suprotnom slučaju dolazi do neosnovanog obogaćenja. Kako se ovakvi problemi ne bi javljali treba uzeti u obzir onu vrednost koju je savesni sticalac stvarno dao nevlasniku. Naravno, za naknadu koju je dao savesnom sticaocu kako bi povratio stvar od posebnog značaja, raniji vlasnik treba da se obrati nevlasniku zahtevom za naknadu štete.

Zahtev za povraćaj stvari se može podneti u prekluzivnom roku od godinu dana od momenta kada je tu stvar savesni sticalac stekao po pravilima za sticanje od nevlasnika. Dužinu ovog roka smatramo sasvim primerenom da bi se ostvarilo pravo ranijeg vlasnika na povraćaj stvari koja za njega ima poseban značaj.

Posebno pitanje u vezi sa sticanjem svojine od nevlasnika predstavlja sticanje novca i hartija od vrednosti na donosioca. Naime, kako se hartije od vrednosti na donosioca i novac mnogo brže prometuju od ostalih pokretnih stvari gotovo svi pravni sistemi predviđaju blaže uslove za sticanje svojine na njima. Ako posmatramo naš važeći ZOSPO, on ne govori o povoljnijem režimu sticanja novca i hartija od vrednosti na donosioca. Ipak čl. 239. st. 4. ZOO-a propisuje da „Savesni pribavilac hartije od vrednosti na donosioca postaje njen zakoniti imalac i stiče pravo na potraživanje upisano na njoj i kad je hartija od vrednosti izašla iz ruku njenog izdavaoca, odnosno njenog ranijeg imaoca i bez njegove volje.“ ZOO u citiranoj odredbi govori o mogućnosti da se pravo svojine na hartiji od vrednosti na donosioca, ali i pravo iz hartije, mogu steći čak i u situaciji njihovog nestanka, tj. kada su one izašle iz ruku držaoca bez njegove

volje. Mišljenja smo, da se navedena odredba može primeniti i na ostale hartije od vrednosti kada su one unošenjem određenih klauzula pretvorene u hartije od vrednosti na donosioca. Od ostalih uslova smatramo da mora postojati savesnost sticaoca, ali i odgovarajući pravni posao i način sticanja. Iako citirana odredba ne pominje novac, većinsko je mišljenje da se ono tim pre može primeniti na novac. Razlog tome je njegova priroda, odnosno brz i čest promet. Stoga bi neopravdano bilo privilegovani režim sticanja od nevlasnika primeniti samo na hartije od vrednosti na donosioca, a pri tome izostaviti novac.

3.4. Sticanje od nevlasnika prema Nacrtu zakonika o svojini i drugim stvarnim pravima

Iako je sudbina Nacrta zakonika o svojini i drugim stvarnim pravima nezvesna, osvrnućemo se ukratko i na njegova rešenja i novine koje on donosi. U osnovi Nacrt prati suštinu pozitivnopravnog rešenja iz čl. 31. ZOSPO-a, pri čemu je on dopunjen rešenjima onih pitanja koja su do sada predstavljala problem u sudskoj praksi ili su bila predmet izvesnih nedoumica. Opšti i posebni uslovi za sticanje od nevlasnika su i dalje u osnovi isti i prate postojeća rešenja ZOSPO.

Nacrt umesto dosadašnjeg termina nevlasnici koristi, po našem mišljenju ispravnije termine „sticanje od neovlašćenog“ i „sticanje od nevlasnika i drugog neovlašćenog da raspolaže“. Ovu novinu smatramo dobrom, jer se, sticanje od nevlasnika u trgovačkom prometu može javiti upravo onda kada trgovac nije imao ovlašćenje da raspolaže stvarima, odnosno robom. Pri tome je sticaocu bilo jasno da stvar pribavlja od nevlasnika, ali je sticalac bio u opravdanom uverenju da je trgovac ovlašćen na raspolaganje.

Novina je predviđena i kod posebnih uslova, jer sada umesto tri imamo ukupno pet alternativno postavljenih uslova sticanja, od toga dva nova. Prvo, moguće je sticanje od nevlasnika na stvarima ako je raniji vlasnik svojim nemarom doprineo gubitku državnine te stvari. Samo rešenje smatramo nespornim, ali postoje potpuno opravdana mišljenja, da će standard nemarnog postupanja vlasnika u praksi sudova doneti velike probleme prilikom tumačenja i primene. Drugi poseban uslov je da je savesni sticalac stvar pribavio u „okolnostima u kojima se takve ili slične stvari stavljaju u promet u vidu delatnosti“. Takvo definisanje može doprineti sticanju stvari od nevlasnika na raznim pijacama i vašarima što smatramo neopravdanim. Tim pre, jer je u okviru Nacrta već predviđeno sticanje od trgovca kao nevlasnika.

Novina Nacrta je da on sada jasno i nedvosmisleno govori o povlašćenom režimu sticanja novca i hartija od vrednosti na osnovu punovažnog pravnog

posla i uz uslov savesnosti sticaoca. Iako se ovde ne pominje vrsta hartije, smatramo da se radi o hartijama od vrednosti na donosioca.

Nacrt dalje precizira da se u kontekstu sticanja od nevlasnika pravni posao sa odložnim uslovom ne smatra punovažnim dok se on ne ostvari. Kao i da državina stvari nije pribavljena za vreme dok nevlasnik stvar ima u faktičkoj vlasti. Ova dva rešenja smatramo opravdanim i ona u osnovi predstavljaju samo preciziranja pojedinih u praksi spornih situacija. Isto tako, dobro je što Nacrt precizno određuje da otuđilac odnosno ono lice koje je navelo savesnog sticaoca da stvar stekne, ne može povratno od savesnog sticaoca steći stvar po pravilima od nevlasnika, jer u toj situaciji, iako je savesni sticalac stekao svojину to isto ne sme biti slučaj sa navedenim licima, jer su ona očigledno nesavesna i žele da izigraju zakon.

Nacrt reguliše da prava trećih lica na stvari prestaju momentom sticanja, ukoliko su ta prava stečena bez naknade (besteretno) i ako je sticalac stvari savestan u pogledu postojanja njihovih prava, a to znači da nije znao niti mogao znati za postojanje prava trećih lica na stvari. Ovakvo rešenje pojašnjava i reguliše situaciju koja do sada nije bila regulisana. Međutim, naše je mišljenje da bi prava trećih lica trebala da prestanu na stvari koju je savesni sticalac stekao i u pogledu kojih je bio savestan, i to bez obzira da li su ta prava stečena besteretno ili uz naknadu. Razlog tome je taj što zakon mora da zaštiti savesne sticaoce i savestan promet.

Kada je u pitanju vraćanje svojine Nacrt jednim delom prati postojeće rešenje ZOSPO-a, s tim što izričito navodi da raniji vlasnik ima uvek pravo na vraćanje svojine na kućnim ljubimcima, što u osnovi ni do sada nije bilo sporno. Ono što je problematično jeste odredba po kojoj raniji vlasnik ima pravo da svoju stvar zahteva od sticaoca ukoliko su raniji vlasnik ili lice kojem je on dao stvar u državinu ili njegov sledbenik, lišeni stvari krađom, utajom, pretnjom, prinudom ili kakvom drugom kažnjivom radnjom, ali pod uslovom da svojim nemarom nisu tome doprineli. Prvo, smatramo da se kod ovog instituta, u većini slučajeva, otuđilac javlja i kao izvršilac nekog od navedenih kažnjivih dela. To znači, da je pravo ranijeg vlasnika na vraćanje svojine po Nacrtu izuzetno prošireno, s čime se ne slažemo. To govori da bi sticaoci nakon savesnog sticanja stvari bili u stanju neizvesnosti u narednih godinu dana, što po našem mišljenju ne doprinosi pravnoj sigurnosti. Ova odredba bi mogla biti ublažena ukoliko bi se iz nje izbacila odredba o utaji i „drugoj kažnjivoj radnji“. Isto tako, ponovo se javlja standard nemara koji smo u prethodnim izlaganjima označili kao nejasan i problematičan. Dobro je što se i ovde vodi računa o posebnom režimu sticanja novca i hartija od vrednosti, tako što se one izuzimaju od primene ove odredbe. Takođe, kao dobro smatramo i rešenje da se umesto tržišne ili prometne vrednosti savesnom sticaocu isplati naknada po kojoj je on stvar pribavio, uz naknadu štete koju on trpi zbog vraćanja stvari.

Dakle, zaključujemo da Nacrt ovim članom ne negira samo sticanje od nevlasnika, ali da nije opravdano u tolikoj meri proširivati pravo ranijeg vlasnika na vraćanje svojine. U praksi će, u većini slučajeva, raniji vlasnici retko koristiti ovakvu mogućnost, jer će šteta koju savesni sticalac trpi zbog povraćaja stvari često biti mnogo veća od njene trenutne realne vrednosti.

Nacrt uvodi i obavezu savesnog sticaoca da na zahtev ranijeg vlasnika pruži informacije o otuđiocu, kako bi raniji vlasnik mogao da ostvari svoja prava u odnosu na otuđioca. Istovremeno se izričito navodi, da se odredbe o sticanju od nevlasnika ne primenjuju na one stvari na kojima se svojina prenosi upisom u javnom registru. Dakle, ne mogu biti predmet sticanja one pokretne stvari kod kojih upis u javni registar ima konstitutivno dejstvo, slično upisu prava svojine na nepokretnostima u katastar nepokretnosti. Ovo rešenje smatramo dobrim i logičnim, jer se njime otklanjaju sve nedoumice po ovom pitanju. Naravno, sudska praksa i teorija treba da daju jasan odgovor o kojim pokretnim stvarima se ovde radi.

Zaključak je da Nacrt u osnovi prati postojeće pozitivnopravno rešenje ovog instituta, ali uz mnogo detaljnije i preciznije regulisanje pojedinih u praksi spornih pitanja. Naravno, postoje i određene zamerke koje smo izneli, ali smatramo da, ako Nacrt bude usvojen, jedino praksa u dužem vremenskom intervalu može pokazati sve vrline i mane predloženih rešenja.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kroz prethodna izlaganja smo videli da je sticanje od nevlasnika izuzetno složen institut. Ono što je nesporno, jeste da se radi o jednom originalnom načinu sticanja svojine koji poznaje većina pravnih sistema. Na taj način možemo reći da je on univerzalan i opšteprihvaćen institut, te je izuzetno važan u onim savremenim pravnim sistemima u kojima je promet, pogoto u trgovačkoj sferi, veoma brz i obiman. Sticanjem od nevlasnika na prvom mestu pruža se zaštita sigurnosti pravnog prometa. Savremeni zakonodavci i dalje prave razlike između poverenih i nestalih stvari, s čime smo iskazali principijelno neslaganje. Pored toga, budući da je važnost sticanja od nevlasnika veća u trgovačkom nego u građanskopravnom prometu, trebalo bi propisati različite uslove u ovim sferama prometa, tako što će se sticanje u trgovačkoj sferi dozvoliti pod blažim uslovima.

Kroz analizu domaćih pozitivnopravnih rešenja, videli smo da su ona pod velikim uticajem AGZ-a i starogermanskog običajnog prava, te da je to osnovni razlog zašto kod nas prednost u sticanju imaju poverene stvari, ali da se kod sticanja na javnoj prodaji i od trgovca nevlasnika mogu steći i nestale stvari. Naše pravo, sem prikazanih odredaba ZOO-a, ne poznaje poseban režim sti-

canja novca i hartija od vrednosti na donosioca. Smatramo da su rešenja našeg Zakona u osnovi dobra, te da u budućnosti u odnosu na njih ne treba praviti radikalne zaokrete. Čini nam se da predložena rešenja Nacrta, koja smo analizirali, u osnovi prate našu pravnu tradiciju u pogledu ovog instituta, a da su izmene usmerene na razrešavanje pojedinih nedoumica i potencijalno u praksi problematičnih situacija, međutim smatramo da tek dugotrajnija primena takvih rešenja može prikazati njihove kvalitete.

LITERATURA I IZVORI

- Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Belaj, Vlado; Gliha, Igor; Stipković, Zlatan: *Stvarno pravo*, Informator, Zagreb, 1998.
- Delibašić, Tomica, *Pravni karakter i značaj sticanja svojine od nevlasnika*, Sudska praksa, br. 3/1996.
- Jerković, Jovan, *Sticanje svojine od nevlasnika*, u: *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, vol. 60, br. 9, 1988.
- Kovačević-Kuštrimović, Radmila; Lazić, Miroslav, *Stvarno pravo*, Puntka, Niš, 2009.
- Malenica, Antun, *Rimsko pravo*, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu, Centar za izdavačku delatnost, 2009.
- Nikolić, Dušan, *Uvod u sistem građanskog prava*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Centar za izdavačku delatnost, Novi Sad, 2010.
- Planojević, Nina, *Sticanje svojine od nevlasnika*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2008.
- Rašović, P. Zoran, *Stvarno pravo*, Službeni list Republike Crne Gore, Podgorica, 2002.
- Stanković, Obren; Orlić, Miodrag, *Stvarno pravo*, Nomos, Beograd, 2001.
- Stjepanović, Stanka, *Sticanje svojine od nevlasnika*, Aktuelna pitanja građanske kodifikacije, Pravni fakultet u Nišu, Centar za publikacije, Niš, 2008.
- Stojanović, Dragoljub, *Stvarno pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 1998.
- Taranovski, Teodor, *Istorija srpskog prava u nemanjičkoj državi*, Edicija klasici Jugoslovenskog prava, Službeni list SRJ, Beograd, 1996.
- Trifunović, Predrag, *Neka sporna pitanja sticanja svojine od nevlasnika na motornom vozilu*, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, br. 2-3/1997.
- Ćosić, Filip, *Kupovina nekretnina od nevlasnika*, u: *Glasnik advokatske komore AP Vojvodine*, Novi Sad, vol. 7, br. 11, 1958.
- Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, *Narodne novine Republike Hrvatske*, 91/96.
- Zakon o osnovama svojinsko-pravnih odnosa, *Službeni list SFRJ*, 6/80, 36/90 i *Službeni list SRJ* 29/96, kao i *Službeni glasnik RS* 115/05-dr. zakon.
- Zakon o trgovini, *Sl. glasnik RS*, br. 53/2010 i 10/2013.
- Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, *Službeni list SRJ* 31/93, *Službeni list SCG*, 1/03-dr. zakon.

ACQUISITION OF PROPERTY FROM A NON-OWNER

Danijel Volar

Master of Laws, the student of Ph. D. studies at the Faculty of Law in Novi Sad,
Attorney at Law from Hrtkovci

S u m m a r y

The regular mode of acquisition of movable property is derivative acquisition. That means, by conclusion of legal transaction with actual owner aimed to transfer a title (*iustus titulus*) and by transfer of possession over the movable property to the new owner (*modus acquirendi*). However, we note that most, if not all, legal systems in the world recognize the different ways of original acquisition of property rights. One of them is the acquisition of property from non-owner. Therefore, this legal concept of property law is an exception to the rule: "Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet". Considering the above, as logical, a question of justification for the existence of this legal institution and mechanism of its functioning is raised. So, whether and under what conditions is possible and also valid acquisition of movable property, although a person who disposes with a movable object is not the owner or is not authorized to dispose with it? This study deals with the justification of acquiring ownership from a non-owner, its historical development and conformation, with reference to our domestic law and the development of non-owner property acquisition in our legal system'.

Key words: Property law, acquisition of property right, original acquisition, acquisition of property from non-owner